

Швець Ю.Ю.

Ужгородський національний університет

ОСНОВНІ ЕЛЕМЕНТИ МЕХАНІЗМУ РЕАЛІЗАЦІЇ КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА ОСОБИ НА ОХОРОНУ ЗДОРОВ'Я

Стаття присвячена висвітленню актуальних проблеми уточнення змісту основних елементів механізму реалізації права особи на охорону здоров'я. Проаналізоване змістовне та сутнісне співвідношення цих основних елементів. На підставі проведеного аналізу зроблено авторський підхід до механізму реалізації права особи на охорону здоров'я. На підставі аналізу норм національного законодавства визначені основні елементи даного механізму. Запропоновано авторські підходи до вдосконалення норм конституційного та іншого законодавства в частині вдосконалення функціональних підходів механізму реалізації права особи на охорону здоров'я.

Ключові слова: право на охорону здоров'я, конституційні права, конституція.

Постановка проблеми. За Конституцією громадянам гарантується право на охорону здоров'я – одне з найважливіших конституційних прав людини, з огляду на особливу сутність і значущість охоронюваного блага. На наш погляд, цінність здоров'я, що сутнісно є невідчужуваним благом, у тому, що без нього зменшується або втрачається значення багатьох інших благ і цінностей. Цим детермінований характер обов'язків України як соціальної держави, яка визнає свою відповідальність за збереження і зміцнення здоров'я громадян, забезпечення належного правового регулювання відносин, пов'язаних із реалізацією конституційного права на охорону здоров'я.

Визнання на конституційному рівні людини, її життя і здоров'я найвищою соціальною цінністю в Україні зумовлюють обов'язок держави не лише гарантувати, а й реально забезпечувати невід'ємні та непорушні права громадян на охорону здоров'я.

Чинне законодавство України в галузі охорони здоров'я наголошує на тому, що пріоритетним напрямом діяльності держави є гарантування прав пацієнтів, проте реальне дотримання та забезпечення відповідних конституційних прав залишається проблемним. Причина цієї колізії в тому, що нині в Україні немає комплексного дієвого підходу до вдосконалення існуючих та запровадження нових механізмів захисту конституційного права особи на охорону здоров'я.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання правової природи та змісту права людини на охорону здоров'я привертала увагу багатьох

дослідників. У нашій статті ми звернули увагу на праці вітчизняних дослідників С. Булеци, З. Гладуна, О. Федька, Л. Царенка. Серед зарубіжних дослідників нами опрацьовані роботи І. Гундарова, А. Кембела, В. Ларіна. Крім того, предметом наукового дослідження в даній статті були конституційні норми ряду зарубіжних країн.

Проте слід зауважити, що комплексних наукових робіт, присвячених визначенню та сутнісному аналізу елементів механізму реалізації права особи на охорону здоров'я недостатньо, що й обумовлює актуальність даної теми.

Постановка завдання. Метою статті є проведення системного науково-правового аналізу як наукових підходів, так і норм національного законодавства, в тому числі й конституційних норм щодо визначення та механізму реалізації конституційного права особи на охорону здоров'я.

Виклад основного матеріалу дослідження. Досліджуючи питання щодо визначення механізму забезпечення реалізації права на охорону здоров'я, важливо передусім уточнити значення цих понять.

На думку М. Савченко, основу механізму забезпечення прав і свобод людини і громадянина становлять правові принципи, норми (юридичні гарантії), а також умови і вимоги діяльності органів влади, органів місцевого самоврядування, їхніх посадових осіб, громадян, які в сукупності забезпечують дотримання, реалізацію і захист прав та свобод громадян. Є думка, що це система взаємопов'язаних конституційних норм, які закрі-

плюють основні права та свободи громадян і встановлюють гарантії їх реалізації, а також систему органів державної влади, місцевого самоврядування, інших інституцій держави, які забезпечують, охороняють і захищають основні права та свободи громадян [1, с. 74].

Під механізмом забезпечення прав людини і громадянина розуміють зазвичай систему засобів і чинників, за допомогою яких реалізуються права і свободи особи та їх охорона відповідними зобов'язаними суб'єктами державної влади, а в разі порушення – їх захист і відновлення [2].

Т. Бабкова під механізмом забезпечення прав і свобод людини та громадянина розуміє динамічну, взаємоузгоджену та взаємопов'язану систему встановлених Конституцією та законами України правових форм, засобів і заходів, за допомогою яких здійснюється реалізація прав і свобод людини та громадянина, їх охорона та захист [3, с. 75].

Є.О.Голікова під механізмом пропонує розуміти систему певних елементів, які взаємопов'язані між собою та мають єдину загальну мету. Виходячи з цього, вчена робить висновок, що будь-який механізм має свою внутрішню організовану побудовану структуру, елементи якої знаходяться у взаємозв'язку та підпорядкуванні [4, с. 131].

Механізм забезпечення прав людини і громадянина тлумачать також як динамічний взаємозв'язок норм та інститутів конституційного права, які характеризують формальний і матеріальний зміст прав людини в їх взаємодії, а також устанавлюють базові принципи організації та функціонування органів державної влади та місцевого самоврядування в частині сприяння реалізації та захисту таких прав і свобод, визначених конституцією та імplementованих у систему національного законодавства нормами міжнародного права [5, с. 27–28].

О. Марцеляк розглядає «забезпечення прав і свобод» як систему спрямованих дій, які мають такі вектори:

- а) удосконалення національного законодавства країни і приведення його до міжнародних стандартів у галузі прав людини;
- б) реалізацію громадянами своїх прав і свобод;
- в) охорону прав і свобод людини та громадянина;
- г) захист прав і свобод людини та громадянина [6, с. 36].

О. Черв'якова, поділяючи зазначений погляд, пише: «Під забезпеченням основних прав розуміють, з одного боку, систему їх гарантій, а з

другого – діяльність органів держави зі створення умов для реалізації прав громадян, їх охорони, захисту і відновлення порушеного права» [7, с. 44].

А. Олійник і В. Заяць вважають, що забезпечення прав громадян передбачає:

- а) створення умов, які сприяють реалізації прав;
- б) охорону прав від порушень із будь-якого боку;
- в) процес реалізації та захист цих прав від уже здійсненого реального їх порушення;
- г) відновлення порушених прав на всіх стадіях правореалізаційного процесу [8, с. 20–21].

Проаналізувавши дискусію, доходимо висновку, що механізм забезпечення прав і свобод людини та громадянина є широким поняттям й охоплює «реалізацію прав і свобод людини та громадянина», «охорону прав і свобод людини та громадянина», «захист прав і свобод людини та громадянина». Відповідно до наведених основних доктринальних підходів до розуміння сутності досліджуваної нами правової категорії вважаємо, що *конституційно-правовий механізм захисту права на охорону здоров'я* – це система взаємопов'язаних між собою елементів, задіяних у процесі захисту зазначеного права. Складниками цього механізму є: об'єкт (правомочності), суб'єкти (органи державної влади, інститути громадянського суспільства, самих громадян), підстави (юридичні та фактичні), принципи (загальні та спеціальні), форми (судові та не судові), гарантії захисту.

Розглянемо більш детально окремі аспекти елементів механізму реалізації конституційного права на охорону здоров'я. Забезпечення конституційного права особи на охорону здоров'я здійснюється за допомогою двох елементів:

- 1) нормативної основи (сукупність правових засобів);
- 2) інституційного, організаційного елементів (структура та діяльність відповідних органів державної влади).

Нормативна основа механізму забезпечення конституційного права особи на охорону здоров'я – це множина конституційних норм та конкретизуючі норми поточного законодавства, за допомогою яких здійснюється закріплення загальних, формально визначених правил поведінки, покликаних забезпечити єдиний порядок і стабільність регулювання суспільних відносин у сфері забезпечення права людини на охорону здоров'я шляхом створення, зміни чи відміни

правових норм, визначення сфери їх дії та кола учасників.

Значення нормативної основи в механізмі забезпечення права особи на охорону здоров'я полягає в тому, що саме вона, як джерело пізнання та орієнтування у правовому полі, дає цьому механізму правове життя, наділяючи його відповідними юридичними формами.

Конституція України. Конституція України гарантує особі право на охорону здоров'я не тільки на національному рівні, а й передбачає можливість використання міжнародно-правових гарантій. Зокрема, у ст. 55 Конституції України йдеться: кожен має право, скориставшись усіма національними засобами правового захисту, звернутися за захистом своїх прав і свобод до відповідних міжнародних судових установ чи до відповідних органів міжнародних організацій, членом чи учасницею яких є Україна. Тож, додатковою гарантією захисту прав і свобод людини є міжнародні механізми захисту прав людини, до яких долучилася Україна. Приєднавшись ще 25 жовтня 1991 року до Факультативного протоколу до Міжнародного пакту про громадянські й політичні права (1966) [9], Україна визнала компетенцію Комітету ООН із прав людини щодо розгляду індивідуальних скарг громадян України на порушення їхніх прав та свобод, гарантованих цим пактом. Згодом, 17 липня 1997 р., Україна ратифікувала Конвенцію про захист прав і основних свобод людини (1950). Відтоді громадяни України отримали можливість звертатися до Європейського суду з прав людини щодо захисту їхніх порушених прав.

Конституція України юридично ліквідувала всі нормативні перешкоди на шляху до забезпечення прав і свобод людини і громадянина, проголосивши, що норми Конституції України є нормами прямої дії, і що звернення до суду для захисту конституційних прав і свобод людини і громадянина безпосередньо на підставі Конституції України гарантується.

Особливістю Конституції України є те, що в ній закріплено лише ті обов'язки людини і громадянина, що мають принципове значення для забезпечення прав і свобод, до таких відносяться, зокрема:

– обов'язок захищати Вітчизну, незалежність і територіальну цілісність України (ст. 65);

– кожен зобов'язаний не заподіювати шкоду природі, культурній спадщині, відшкодовувати завдані ним збитки;

– обов'язок сплачувати податки і збори в порядку і розмірах, встановлених законом та ін. (ст. 67);

– обов'язок неухильно додержуватися Конституції та законів України, не посягати на права і свободи, честь і гідність інших людей (ст. 68).

Особливістю Конституції України є й те, що нею передбачено створення і закріплення дійового механізму захисту прав і свобод людини, який полягає, передовсім, в організації та здійсненні державної влади на засадах її поділу на законодавчу, виконавчу та судову (ст. 6).

При цьому судова влада покликана захищати конституційні права і свободи громадян. Згідно з чинною Конституцією каральна функція суду поступається функції правозахисній, праворегуючій. За перехідними положеннями Конституції України та Законом України «Про ратифікацію Конвенції про захист прав і основних свобод людини» (17.07.1997 р.), рішення про надання санкції на арешт, тримання під вартою і затримання осіб, підозрюваних у вчиненні злочину, а також щодо проведення огляду та обшуку житла або іншої власності особи з 28 червня 2001 р. приймаються виключно судами України.

Конституційне право особи на охорону здоров'я містить юридичну гарантію від свавілля як з боку окремих осіб, так і держави. «Юридичними гарантіями» називають надання державою формальної (юридичної) загальнообов'язковості тим умовам, які необхідні для того, щоб кожна людина могла скористатися своїми конституційними правами і свободами та встановлюються державою в Конституції та нормах чинного законодавства. Їх метою є реальне забезпечення правовими засобами максимального здійснення, охорони та захисту конституційних прав і свобод громадян.

Зокрема, ст. 55 Конституції України встановлює: права і свободи людини і громадянина захищаються судом. Це означає, що кожному гарантується захист прав і свобод в судовому порядку. Суд не може відмовити у правосудді, якщо громадянин України, іноземець, особа без громадянства вважають, що їх права і свободи порушені або порушуються, створено або створюються перешкоди для їх реалізації, або мають місце інші ущемлення прав та свобод. Відмова суду в прийнятті позовних та інших заяв, скарг, оформлених відповідно до чинного законодавства, є порушенням права на судовий захист, яке згідно зі ст. 64 Конституції України не може бути обмежене.

Інституційний елемент механізму забезпечення конституційного права особи на охорону здоров'я включає діяльність органів державної влади, яка за допомогою своїх владних повно-

важень забезпечує гарантування, реалізацію, охорону, захист та відновлення конституційного права особи на охорону здоров'я.

Україна проголосила себе правовою державою. А однією з чільних рис правової держави є визнання і дія принципу верховенства права, правового порядку, який ґрунтується на засадах, відповідно до яких ніхто не може бути примушеним робити те, що не передбачено законом. Сутність верховенства права втілена у принципах чесності, справедливості, прозорості та відповідальності. Ці принципи лежать в основі відносин «державна – громадянин». Тому вся діяльність органів державної влади, місцевого самоврядування, їхніх посадових осіб повинна базуватися виключно на законах. Межі повноважень органів державної влади встановлені Конституцією та законами України. На громадян покладається обов'язок підкорятися державній владі рівно настільки, наскільки її рішення, розпорядження та вимоги відповідають закону.

Забезпечувати конституційне право особи на охорону здоров'я – це важливий напрям діяльності Верховної Ради України, Президента України, Кабінету Міністрів України та інших органів виконавчої влади, Конституційного Суду України та системи судів загальної юрисдикції, правоохоронних та контрольно-наглядових органів нашої держави, їхніх службових і посадових осіб, а також громадськості в цілому. Всі перелічені зобов'язані здійснювати свої функції, використовуючи надані їм законом повноваження – створювати оптимальні умови для найбільш повної реалізації зазначеного суб'єктивного права, а в разі порушення – відновлювати його та притягувати винних до юридичної відповідальності.

Інституційно-організаційне забезпечення конституційного права особи на охорону здоров'я в Україні істотно не відрізняється від аналогів у країнах-членах ЄС. Так, загальне інституційно-організаційне забезпечення прав та свобод здійснюється вищими органами державної влади, а саме – Президентом України, Верховною Радою України та Кабінетом Міністрів України. Президент України є гарантом додержання Конституції України, прав та свобод людини і громадянина і може ефективно здійснювати забезпечення прав і свобод завдяки наявним у нього повноваженням (право вето, звернення із законодавчою ініціативою, видача указів та розпоряджень, звернення до Конституційного Суду України).

Висновки. На підставі проведеного аналізу нами визначено, що основними елементами механізму забезпечення реалізації права особи на охорону здоров'я є:

1) норми-приписи, в яких знаходять своє відображення: зміст відповідного права, зобов'язання держави та закладів охорони здоров'я в цій сфері, основні гарантії реалізації права, юридична відповідальність за його порушення;

2) державне управління та організація системи охорони здоров'я;

3) фінансове та інституційне забезпечення функціонування медичних установ та інших закладів охорони здоров'я;

4) судові та позасудові процедури захисту права особи на охорону здоров'я.

Отже, перспективними напрямками подальших наукових пошуків у даній царині теоретичних розробок є питання наукового аналізу даних елементів механізму забезпечення реалізації конституційного права особи на охорону здоров'я.

Список літератури:

1. Савченко М.Д. Конституційний Суд і омбудсмен у державному механізмі захисту прав та свобод людини і громадянина. Вісн. Конституційного Суду України. 2000. № 1. С. 68–83
2. Нікітенко Л. О. Зміст механізму забезпечення конституційного права на підприємницьку діяльність. Правознавець. URL: [http:// pravoznavec.com.ua/period/article/2817/%CB](http://pravoznavec.com.ua/period/article/2817/%CB)
3. Бабкова Т.В. Право громадян на соціальний захист та його забезпечення органами судової влади в Україні: дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.02 «Конституційне право; муніципальне право». Х., 2014. 236 с.
4. Голюкова Є.О. Юридичний механізм реалізації трудових прав працівників: поняття та мета. Європейські перспективи. 2012. № 4 Ч. 2. С. 130–134.
5. Васильченко О.П. Конституційно-правовий механізм забезпечення принципу рівності прав і свобод людини та громадянина в Україні. Адміністративне право і процес. № 1 (11). 2015. С. 26–33.
6. Марцеляк О.В. Інститут омбудсмана: теорія і практика. Х.: Вид-во Нац. ун-ту внутр. справ, 2004. 422 с.
7. Червякова Е.Б. Защита конституционных прав граждан средствами прокурорского надзора (проблема общенадзорной деятельности): дис. ... канд. юрид. наук. Х., 1992. 218 с.

8. Олейник А.Е., Заяц В.С. Реализация прав советских граждан в условиях формирования социалистического правового государства. Актуальные проблемы формирования правового государства; отв. за вып. С.Б. Гавриш. Х.: Юрид. ин-т, 1990. С. 19–23.

9. Факультативний протокол до Міжнародного пакту про громадянські та політичні права Постанову ВР № 582–ХІІ від 25.12.90 р. Набуття чинності для України: 25 жовтня 1991 р. URL: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/995_086

ОСНОВНЫЕ ЭЛЕМЕНТЫ МЕХАНИЗМА РЕАЛИЗАЦИИ КОНСТИТУЦИОННОГО ПРАВА ЛИЧНОСТИ НА ОХРАНУ ЗДОРОВЬЯ

Статья посвящена актуальным проблемам уточнения содержания основных элементов механизма реализации права человека на охрану здоровья. Проанализировано содержательное и сущностное соотношение этих основных элементов. На основании проведенного анализа разработан авторский подход к определению механизма реализации права человека на охрану здоровья. На основе анализа норм национального законодательства определены основные элементы данного механизма. Предложены авторские подходы к совершенствованию норм конституционного и иного законодательства в части рационализации функциональных подходов, касающихся механизма реализации права человека на охрану здоровья.

Ключевые слова: право на охрану здоровья, конституционные права, конституция.

MAIN ELEMENTS OF THE MECHANISM OF THE REALIZATION OF THE CONSTITUTIONAL RIGHT OF A PERSON FOR HEALTH PROTECTION

The article is devoted to highlighting the actual problems of clarifying the content of the main elements of the mechanism of realization of the right of the person to health care. The substantial and essential correlation of these basic elements is analyzed. Based on the analysis carried out, an author's approach to the definition of a "mechanism of realization of the right of the person to health care" was developed. Based on the analysis of the norms of national legislation, the main elements of this mechanism are identified. There are suggested author's approaches to improving the norms of the constitutional and other legislation with regard to the rationalization of functional approaches concerning the mechanism of realization of the right of the person to health care.

Key words: right to health protection, constitutional rights, constitution.